

ANTÌCEPE

Lu cunte trattà denghjé sti scrì é stùdje a-étte la mòre denghjé lò vàrje case. La desgràsje a-étte un cunte de la vite che manche 'n'èssere vevénne, manche un 'nzénne de crestiànnne i puótte scanzà, ma ciàche pupulazziùnne s'accòste a jìglje denghjé 'na maniéra sjà, truuànnne reppàre denghjé credénze é ciuóse nun luàje é pregnànnne pusezziùnne parteculàre é curióse.

Ste ciuóse icchì i succedùnne avóje pe la pupulazziùnne de Faite.

Lu savàjere sinne gli-é ricce de mòde de fa cumme la *bedine* ó la *céste* é de credénze curióse cumme lu treppiéde.

Lu cunte gli-é sta devedì denghjé a dì pare róse.

La premiéra pare i parle de lu mòde de fa é de lò use, própète de la cultùra faitàre, che i marchevànte la mòre.

A su icchì ó vinte apprèje la secónda pare che i parle de credénze é ciuóse nun luàje. La megliàusa pare de ste ciuóse, u giuóre d'avì, se sunte scurdà ó se quanesciùnne pa própète.

Sta secónda pare i cùnghje dò l'accuntà de cache cunte addavére é fàuse, curiàue é de buórle, ma tutte attuórne a la mòre ó a lò crestiànnne che i tenùnne a che fa dò jìglje.

Lò cunte truuà i sunte venì deffuóre da lò vàrje raggiunamménne dò crestiànnne viàje ó crestiànnne che i tenùnne quanescénze de la stórje de Faite.

Crestiànnne dò chi s'étte parlà:

Guarnieri Giuseppina, 98 anne, 19-02-2004

Fuccillo Mechelina, 80anne, 24-02-2004

Santosuosso Flumèna, 68 anne 02-03-2004

D'Ercole Égidje, 80 anne, 29-04-2004

Gallucci Giuuannina, 29-04-2004

LU SEGNEFECCÀTE DE LA MÒRE

La mòre a-étte lu tèrmene de la vite de lu crestiàne, megliaue ancòre decchirre ó férme lu bàttete de lu cuóre, lu jatà, lò muveménne, l'accappije é lu penzije, che i pòrde lu cangiàmménne de lu crestiàne é la pèrdete de tutte le funziònne sije é de l'èssènze de la vite.

Lò cangiàmménne che se vijùnte de méje ó sunte lu ferrà du cuórpe (*algor mortis*), causà pe premiéra ciuóse da la cjà de lu lòcche, é lu 'ndustà de lò mùschele de lòs óue (*rigor mortis*), che i-abbijétte dappóje 5-10 àure da la mòre é i léve dappóje 3 ó 4 giuóre.

Lu sanghe é l'éje du cuórpe, pe l'èffète de la làje de lu pése, i-allùnte a la pare de dessò du cuórpe che i-addevénne de 'na culàua russe-bluàstre (*livor mortis*) causà própète da lu sanghe stangjà. Da le trippe ó sagliùnte le àrje che i-abbijùnte a fa 'nfracetà lu cuórpe.

LE DERRIÈRES ÀURE DE VITE

A Faite, cumme tutte lò lòcche du munne, é tén passà, cumme avì, arrevà l'àure de la mòre, 'na muórre de malepenzije ó abbijevànte a gerije 'ntéte a lu malàdde.

Ìje i-ulìve arumagnìje da sule; la ragge u cuórpe i crescìve manu mane che les àure i pasevànte, ma, denghjé lu stésse ténne, i penzàve che se se fisse cumpurtà bunne i sare pa mòre é i descìve: "Nu, nu gi! Pettócche gi? Se m'é bunne ge muóre pa!".

Lu crestiàne i tenìve tan pàue che i resaglìve pa a cappije rén méje é denghjé u fratténne se preparàve a lu bri mumènte.

Attuórne a-gn-evànte tutte lò fameliàre é lòs ammìche che lu resullevànte da la sufferénza sjà fesciànelu cumpagnì. Própète cumme lu malàdde, avóje parénne é ammìche i-ulevànte pa né accettà sti cunte né se ulevànte rassegnìje sentànnese 'ncapàce, addulurà, 'mpaurì é 'nfumeljà u penzije de père un crestiàne làue.

'Nghiòcche u lìje ó venìve màje 'na curóne de lu Rusàrje che i servìve a purtà l'arme du malàdde devànte a Debbenàje pe la fa acchìtere beneulménne.

Pessu, a Faite, s'ausàve dirre: "Sélle crestiàne gli-éste in Jèsu, Jèsu...!" pettócche i stave denànte cunte de la vita sjà a Debbenàje.

U puènne de murìje, spisse, s'ava chiammà lu nuttère ó cache testemmuàjene pe scire lu testamménne; lò crestiàne mé dràje lu preparevànte lu mé de le vaje decchirre i tenevànte la sannà, accussì, dappóje la mòra làue, fiàue é nìje i-arànte pa sciarìjà pe la pruprietà.

Denghjé le derrières àure de vite, deccànte u malàdde se reunevànte avóje lò miédeche.

'Na vaje a Faite a-gn-ave pa sule un miédeche ma dò, tràje é pe 'ndutte catte miédeche, che é pìje du lìje i fescevànte la cunzùlta mèdeche.

I parlevànte tra de ise, ciacùnne i descìve la sjà; ma, u derrìje, se a-gn-ave rén méje da fa, s'i-allevànte lesciànte lu malàdde a auardà l'àura sjà.

Lò fameliàre, a sti puènne, i chiamevànte lu prèute.

Lu prèute i denàve la benedeziùnna vevénne, tuttuàje se i fescìve a ténne. U cuntràrje, se preparàve a denà l'èstrème unziùnne: lu prèute, dò lu uàjele benedescì da lu uéschuve lu deggiùue de la Summàna Sante, i uantàve lòs ìje,

la bucce, lu na, le sauréglije é, sule a lòs muénne, se se putevante smuóve, avóje lò regnùne. Decchirre a-éve trì tarde, i uantàve sule lu frunne. Pe ciàche uantàte che i fescive, lu prèute i descive 'na prejére pe fa perdunà lò peccjà.

Lu prèute i putive denà la benedeziùnne 'nzije a miéggiàure dappóje la mòre; decchirre a-éve 'na mòre a l'assacchràje 'nzije a dis àure dappóje. Avì, lu prèute i dénne chjù l'èstrème unziùnne ma lu viàteche, ó vale a dirre la derriéra cumuniùnne.

LA MÒRE

Mòre lu crestiàne, lò fameliàre se putevante pa père d'àneme ma s'avanta pruccupà de vestije lu mòre, preparà lu taùte, la case é tutte su che ó putisse servije.

La premiéra ciuóse che se fescive a-éve sèlle de spalazzà pòrete é barcùnne accusi che l'arme i putisse satre sùbbete illé devàne, ma avóje pettócche lu cuórpe de lu mòre i-abbijàve a denà 'na britta dóre.

Pòrete é barcùnne i-arumagnevante 'ntravère 'nzije a decchirre lu mòre gli-éve purtà a la ghise pettócche se penzàve che a-gn-asse un jénte é veniénte des arme de lu Priattórje che lu venevante a truuà.

Lò parénne, ó lò strange, se pruccupevante de vestije lu mòre.

É tén passà a Faite se descive che ciacùnne i lavàve é i vestive lò mòre sinne; pessù, a-gn-ave un ditte che i descive accusi: "Se te uó étre vesti ti, t'a vestije ammacàre un mòre". 'Na muórre spisse, però, lò fameliàre i-avevante pa la fòrze é i chamevante pe étre ajutà lu quanescénne mé curaggiàue.

Stó crestiàne i penzevante, pe premiéra ciuóse, de fa la *bedine*.

La *bedine*¹ a-éve 'n'usànze sule de Faite. Se tagliàve 'na ciòcche de pàje, un pezzariéle de péje de sauréglije, un pu' de sugne, 'na ziche de cauzette de lu mòre é tutte ciuóse se mettive denghjé 'na sacchettielle de ròbbe denghjé u taùte. La *bedine*, 'nzènne u cuórpe, i-avive la benedeziùnne a la ghise é, u Campesànte, se luuàve da lu taùte é se stijàve pe tuttuàje denghjé vunne de lò caùte usà pe métte lu trà che i barràve la pòrete de la case. 'Na muórre spisse se fescive sule pe lò cape de famìglje che i murevante 'na muórre gióne. Se fescive sta *bedine* decchirre s'accuntàve che lu gióne i fisse mòre dannà, pettócche i-ulìve pa la mòra sjà; accusi, pe la ragge, se purtàve tutte la recciàjese a si ate munne. A sta manière fesciàne la *bedine*, lu mòre se putive pa purtà rénne.

Mé de 'na vàje a-étte capettà che, mòre lu capefamìglje, ó scagliessiànte tutte lò binne: ó sunte scarupà case appéne 'mbalà ó tutte lò sòlde sparagnà i sunte allà perdì.

Lu mòre gli-éve lavà dò éje é cite; la facce dò lu vinne russe pe denà mé de culàue é fa la péje mé delecà; lu stuppevante le sauréglije pettócche sèlle a-éve lu primmì lòcche andó ó abbijevante a fa lò vèrme (**remmìre lu letràtte**).

Dappóje, se vestìve lu mòre, pettócche lu cuórpe i-abbijàve a se ferrà. Se ó passàve 'na muórre de ténne da la mòre, lò dra se putevànnte chjù 'nfecçije é pe sti cunte icchì se chiammàve la sarte che i fescìve un spacche u cartije de derrìje de lu vestìte accussì da rénne mé fàcele lu còmpete de lò parénne. Lu mòre gli-éve vestì de nàje dò le manne 'ngrucjà 'nghiòcche u piétte, denghjé le manne ó venìve màje un maccatùre biànche piàjà é la curóne de lu Rusàrje; a la fénne ó venìve màje, avóje, lu maccatùre nàje 'ntéte. Denghjé 'na saccócce se mettìve un sòlde, accussì che l'arme se putìsse pajje lu passàgge pe lu munne de lò mòre.

Se mettìve un maccatùre biànche attuórne a la facce, astaccjà 'ntéte, accussì che lu mòre i fisse pa arumagnì a bùccja avère decchirre lò nève de la facce se delescevànnte, 'nzìje a lu 'ndustà de lò stésse. La stéssa ciuóse ó venìve féje pe lò pìje che i venevànnte astaccjà dò un maccatùre pe lò tenìje accucchjà. Vunne de lò fameliàre i-allàve ce lu prèute pe fa sunà le campàne.

A Faìte le campàne i sunevànnte, accussì cumme u giuóre d'avì, a *armasciùte*: lò premmìje tràje tuócche cupe i descevànnte la mòre de un muénne, lò premmìje tràje tuócche chiàre de 'na fénne; u derrìje, se le campàne i sunevànnte a ròlje, a-éve mòre 'n'enfànne.

Denghjé u fratténne, premmìje che ó arrevàsse lu taùte, s'arecettàve a la mèglje la case é se menevànnte de lò prufùme denghjé la ciàmbré é 'nghiòcche u cuórpe du mòre, pe évettà la britta dóre che sétte i-abbijàve a denà. Pu' dappóje ó arrevàve lu taùte é denghjé se mettìve lu mòre. Denghjé lu taùte ó venevànnte màje tutte le ciuóse che i-ave ausà da vìje che i vevànnte pa 'na muórre cumme lu ciappéje, lu bastùnne ó le lènte ma avóje lò lenzìje é lò dra andó i-avìve passà le derrières àure da vìje.

Lu taùte gli-éve màje u miéce la case é tuórne tuórne a ìje ó sevànnte màje fiùre é appennì chevèrde é lenzìje, lò mé béje, é nun sule pe fa parescìje mé bèlle la ciàmbré, ma avóje pe scunne la puuertà trì róse de selló ténne. S'ausevànnte le chevèrde mé bèlle che, spisse i stevànnte stejà; se s'éve 'na muórre puriélle, stéje i sevànnte denà da lu vecenà, cumme spisse ó putìve 'ngappà própète pe lò dra du mòre. Se penzàve che ste chevèrde, avóje dò lu passà du ténne, i sarànnte màje tarlà ma lu pettócche, però, se quanescìve pa é se quanàje pa.

LA VÉGLJE DE LÒ MÒRE

Se auardàve lu giuóre apprèje fesciàne la véglje.

Ó allevànte tutte quànte: parénne, cumpàre, vecenà, paisàne é ate.

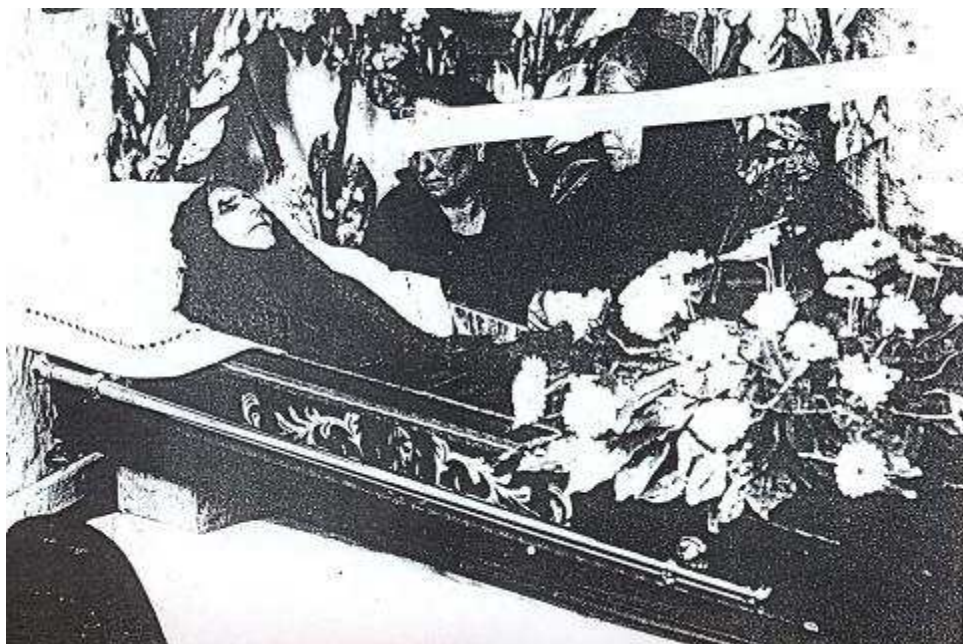
Se lu prèute i stave pa 'nfacènne, i-allàve a preìje, a dirre lu Rusàrje é la Rèchiamatèrne; se nu lò crestiàne, che i stevànne illé i ciantevànne é i prejevànne.

Decchirre se fescìve la véglje, ma avóje lu giuóre du funerà, a Faite, u cuntràrje de 'na muórre de paije du Sud, ó vevànne pa pajà crestiàne strange a la famìglje (quàse tuttuàje fénne) dò lu còmpete de piarà é de se despiascìje.

Spisse, denghjé la nuttà, cache crestiàne i purtàve de le ciuóse da métte denghjé lu taùte; ciuóse gjà appartenì a un parénne sinne mòre, che gli-éve allà 'nsuàjeme a lò vevènne pecchiànne de le fa avàjere.

Avóje lò vestetièlle de Sant'Andónje, che i vevànne màje 'mbezzà, se mettevànne denghjé lu taùte ó se nu i sevànne denà a lò purièlle.

'Na vaje arrevà tutte lò fameliàre, avóje sellóue che i-abbetevànne 'na muórre luntàne de Faite, ó vevànne scattà de le fótografije tutte 'nzènne pe avàjere un reccuórde de lu parénne perdì (**remmìre lu letràtte**).

LU GIUÓRE DE LU FUNERÀ

A Faite, é tén passà, a-éve usànze purtà lu mòre a la ghise lu mattinne apprèje, tuttuàje dappóje 48 àure.

Deccànne la case de lu mòre se reunevànne tutte lò crestiàne pe sta deccànne a chi i patescìve sta sòrte de delàue, ma avóje pe deuzziùnne; persù i descevànne: "Pe deuzziùnne s'a accumpagnìje lu mòre, se nu avóje decchirre ne murùnne nusse ó vinte manche un crestiàne a ne salutà".

Lu taùte gli-éve purtà 'nghiòcche le spalle da lòs ammìche é da lò cumpàre.

La premiéra màchene de mòre a Faite i fitte màje a despusezziùnne da

Mechéle Carosielli, lu falegnàme.

Lò fratièlle de le cungréje se vestevànte de biànche, dò la mantelline é lu destentive u piétte, é i-accumpagnevànte lu mòre dò la cruàje.

Devàn devànne, a-gn-ave la cruàje dò lò chirichètte, seguì da lu prèute, da lu taùte, da tutte lò parénne é, ciàche tanne, da la fanfàre.

Lò fameliàre i sevànte accumpagnà da tutte lò crestiànnne du paìje, devànne tutte lòs muénne, apprèje le fénne.

Arrevà a la ghise, lò fameliàre se mettevànte a lò premmì banche: le fénne da un cartije é lòs muénne da 'n'ate; apprèje, via vije, tutte lòs ate crestiànnne.

LU FUNERÀ

A la ghise se descive lu funerà², chiammà usualménne, da lò viàje nóte, *mésse 'nghiòcche u cuórpe* pettócche a-éve presénne lu mòre.

Lu taùte gli-éve màje devànne a l'autà 'nghiòcche un tauline crevère de 'na chevèrde purtà da la case du mòre; é attuórne a ije, se mettevànte tutte lò paramménne nàje³ ó viòle.

Lu funerà i venive dì a secónde de canne vunne i putive spénne: se se avevànte 'na muórre de sòlde la mésse i venive ciantà da dò, tràje, catte prèute, che, da la uàja róse, i fescevànte tremeije tutte la ghise; se lò sòlde a despusezziùnne ó sevànte pa 'na muórre, se descive la mésse èlette, sénze ciànte é dò pu' de cunfesiùnne.

A la ghise ó sevànte lì salme é prejére de la Bibbje che, spisse, i fescevànte referemménne a Pache é a la resurezziùnne de Debbenàje é i pecchievante la pace é lu reppuóse atérne pe lu mòre.

Lu prèute i lescive l'Uffizje de lò mòre: 'na prejére che se lije sule a lò funerà, lu dò de Nuuèmbre é lu Demmécure Sante; dappóje ije i benedescive lu mòre dò l'éja sante é lu 'ngiénze.

LA MANNE

Cunghjì lu funerà é accumpagnà lu mòre andó i-ava étre 'ndarrà, tutte lò crestiànnne i-allevànte pe denà la manne a ciallàue de lu mòre.

Apprèje u mòre, decchirre s'allàve a-gn-evànte devànne lòs muénne; dappóje, decchirre se turnàve, pe la vi che i-allàve da lu Campesànte a la case du mòre, se mettevànte devànne le fénne.

Pe respètte é 'ducazziùnne, la manne i venive denà appremmije da lòs muénne é dappóje da le fénne. Dappóje la secónda uèrre de tutte lu munne, stéje i jentrerùnte appremmije pettócche i-avànte allà a preparà da mengije.

Tutte lò crestiànnne du paìje i lescevànte le facénne pe allà a denà la manne. A Faite se usàve dirre: "La manne che se dénnne u mòre, a-étte un cinge 'mpriéste" pettócche, decchirre ó 'ngappàve, ó addeventàve quàse un duàje rénnne la manna resevì.

CUMME SE 'NDARRÀVE LU MÒRE

Dappóje mengjà, lò fameliàre i turnevànte a lu Campesànte pe 'ndarrà lu mòre.⁴

Se ó 'ngappàve che un parénne i-arrevàsse u derrìje mumènte, lu beccamòrte i-auzàve un pu' lu cuéchje du taùte pe lu fa salutà la derriéra vàje. Lò *Papóne*, che i fescevànte lu mestìje de beccamòrte da generazziùnne, dò piche, sappe é pale, i scavevànte 'na fóse, affùnne sètte parme⁵, quàse dò mètre; dappóje catte muénne dò la fòrze, dò da un cartìje é dò da 'n'ate, i calevànte lu taùte denghjé la fóse dò le còrde. Lò fameliàre i pregnevànte un pinne de terrìnne é, pe deuzziùnne, la gettevànte 'nghiòcche u taùte. Lu beccamòrte i crevive lu taùte de terrìnne é 'nghiòcche i 'nfecciàve 'na cruàje de bóue ó de piére dò scrì lu nunne é lu giuóre de decchìrre gli-éve nescì é de decchìrre gli-éve mòre (**remmìre lu letràtte**).

'Ndarrà lu mòre, lò parénne i turnevànte a la case é l'arecettevànte, luuànte tutte su che a-éve sta deccànne u mòre, se nu la benedezziùnne i sare pa servì a rénne.

LU CUNSUÓLE É LA CÉSTE

Denghjé lò premmì vitte giuóre dappóje lu funerà, lò parénne i fescevànte pa cummédje, i fatievànte pa é i saglievànte pa manche pe accettà lu mengìje. Pessù denghjé stó giuóre lò cumpàre, le tante, lu vecenà i purtevànte da mengìje a lò parénne de lu mòre.

A Faìte, sti cunte gli-éve chiammà lu *cunsuóle*, pettócche s'ava cunzelà chi i tenìve sta sòrte de delàue.

Se purtàve la céste, accusì chiammà pettócche lu mengìje i venìve màje denghjé 'na céste dò cartellè, bròcchele é buccìje.

La premmiéra céste gli-éve tuttuàje de lu cumpàre de battéseme, chiammà, a Faìte, Sangiuuànte; dappóje, a-gn-ave la céste de lò parénne é de lu vecenà. Se lu Sangiuuànte, lu premmì giuóre, i putìve pa purtà la céste, sètte la purtàve 'n'ate giuóre, pessù sèlle giuóre reservà a ije i venìve sustetuì da 'n'ate.

La céste gli-éve purtà a la case du mòre, tutta crevère da un musàle dò le zénne che i descenevànte sènze étre piàjà.

Ciacùnne i fescìve a mengìje tócce i-ulìve, ó avóje cumme ó sevànte lò giuóre (degiùue é demménghe lu ravù, delùnne lu bròde...), ma tutte le piattànze

preparà i-avànta étre pe fòrze cunzemà é derrìje ó ava pa turnà rénne; se nu, a-éve malauùrje. Malauùrje a-éve avóje lavà, denghjé la case du mòre, lò buccìje é lò cartellè de la céste usà pe mengìje.

Dappóje mengjà, la céste gli-éve purtà derrìje dò lò cuócce spuórche é lu musàle pìajà é màje accartìje.

S'allàve devànta accussì pe cache giuóre, 'nzìje a la mèsse, dappóje de sétte lò fameliàre i turnevànta a fateà pe se uadagnìje lu panne pe ciàche giuóre.

Decchìrre ó murìve un crestiànta de la pare du cumpàre ó de lu vecenà, chi i-ave resevì la céste l'ava rénne.⁶

LA MÉSSE

'Ngape de vitte giuóre, se descìve la mèsse, se ciantàve lu Rèquièm cumme s'éve féje pe lu funerà é u derrìje lò crestiànta i-allevànta 'n'ata vaje a denà la manne.

Se la desgràsje i succedìve de premavére é, própète, decchìrre se pesàve, la mèsse gli-éve di dappóje tràje giuóre pettócche s'ava turnà denghjé lò terrìnta, se nu la reccóte i sare allà perdì.

LÒ DRA DE LÒ FAMELIÀRE

Un lutte 'ncase i fescìve cangìje avóje la manière de se vestìje de lò fameliàre che i cangiàve pe un pu' de ténne ó pe tutte la vite.

Lu lutte i putìve adderà 'nzìje a dò, tràjes anne.

Decchìrre ó murìve un muénne, la meglìje se vestìve de nàje pe tutte la vite.

Lu muénne che i perdìve la meglìje, lu giuóre du funerà se mettìve un vestìte nàje ó blè é un ciappéje nàje che se sare pa luà 'nzìje a la mòra sjà. A Faìte, se usàve dirre che lu vestìte màje lu giuóre de lu matremmónje i venìve stejà pe stó bri mumènte.

Lò parénne de lu mòre se mettevànta, pe lu ténne che ó passàve da lu funerà a la mèsse, un bettùnne nàje u piétte é 'na féscja nàjere u bra ó attuórne a lu ciappéje. Tuttuàje pe stó vitte giuóre se taglièvànta pa la barbe.

Lu crestiànta che i-arumagnìve véduve, avóje se gli-éve 'na muórre gióne, s'ava chjù spusà; se i decedìve de lu fa, sèlle giuóre le campànta i-arànta sunà a mòre pettócche i-uffennìve la mammórje de lu mòre.

MÒRE É MÒRE

Lò cuórpe de lò mòre de la uèrre i sunte màje turnà.

Lu faitàre, che i tenìve lò sòlde, i fescìve dirre 'na mèsse pe lu parénne mòre.

Decchìrre a-étte venì la premiéra uèrra mundiàle, 'na muórre de faitàre i murerùnta é ate i ferùnta denà pe despèrse.

Sule un cuórpe i turnànta u tréntasétte dall'Étiòpje. A-éve un gióne che i-appartenìve a la famìglje de lò Gallucci, frare de *Tagliafàcce*: i fescìve lu surdàte vólóntàrje decchìrre 'n'apparécchje lu sparànta é lu gióne i murìtte de bòtte. A selló ténne, a Faìte, lu prèute a-éve un Gallucci, parénne a la luntànta de lu gióne; lu prèute, pe lu stésse nunne, i resaglitte a fa turnà lu cuórpe a ciallàue.

'Na muórre de mòre de la uèrre i sevànte giòne, appéne 'nzurà ó denghjé l'ittà giste pe se fa 'na famìglje.

Da la uàje de 'na fénne: "'Na fénne i-ave perdì sun fiàue a la uèrre. Sétte gli-éve mòre 'na muórre giòne. Se savìve pa andó a-gn-ave lu cuórpe sinne é la mare i-avìve pa putì fa dirre manche la mésarre. La fénne, che gli-éve fé viéglje, i-allàtte ce lu prèute de addùnche, dòn Necòle La Salàndre, é i descitte: "Mun fiàue gli-é mòre 'na muórre giòne é gi g'é pa putì fa dirre manche la mésarre. Ge v'addummànne pe piascìje se decchìrre ge muóre gi, le campàne i putùnte sunà a ròlje u pòste de le fa sunà a armasciùte".

Decchìrre, dappóje un paràje de màje, la fénne i murìtte, lu prèute i fescìtte sunà le campàne a ròlje".

A selló ténne, spisse, ó 'ngappàve che cacùnne se sentìsse pabbùnne decchìrre i stave deffuóre é i murìsse illé, cumme se descìve addùnche: "Denà lu mà, gli-é mòre".

Decchìrre ó succedìve accusì pe lu putàjere purtà u paìje, s'ava auardà l'órdene de lu giùdece.

Se la desgràsje i capettàve 'nghjé lu tenemménne de Faìte, a-gn-evànte pa 'na muórre de fastìdje pettócche lu giùdece i venìve sùbbete de Tróje é i cumannàve sùbbete de pré lu mòre pe lu fa purtà a ciallàue can mé prèste se putìve.

Ma se la desgràsje i succedìve denghjé lu tenemménne de 'n'ate paìje, lu mòre gli-éve purtà, pe cumme i cumannàve lu giùdece, a sti paìje é pe se lu purtà a Faìte s'ava paìje.

Chi i tenìve pa lò sòlde pe avàjere derrìje lu mòre sinne, s'ava fa denà 'mpriéste cache lire.

A l'abbijàte du '900, 'na muórre de crestiànnne se tìjevànte. A Faìte, quàse tutte lò crestiànnne che se sunte tìjà se sunte tutte 'mpennì; u cuntràrje de Castellìcce andó a-éve mé abbetùdene de se gettà denghjé é puzze. A selló ténne, la puertà é lò bri penzìje i purtevànte spisse lu muénne a la desperazziùnne. Chi gli-éve credénne, se ulìve binne dò tutte quànte é i resaglìve a truuà lu panne pe ciàche giuóre é la pace de l'arma sjà; chi i stave da sule é abbandunà, i-arrevàve a lu puénne de se procurà la mòre dò le manne sìje.

Lò crestiànnne mòre accusì i-avevànte né lu funerà né la benedezziùnne.

Sule se a-gn-ave un prèute che i quanescìve can la vite gli-éve sta ammarè pe sèlle crestiànnne, ménne lu 'ndarrevànte, sétte se fescìve lu 'nzegnà de la cruàje quàse che la pòra arme dò sti gèste i truuàsse reppuóse ammacàre a si ate munne.

'Na muórre de fénne che i-avànte accettà i mettevànte 'mperìcule la vite pe la mancànze de ajùte decchìrre i-accentevànte 'ncase, ajutà da cache fénna mé viéglje é capàce. Se l'enfànne i resaglìve pa a nètre, ó murevànte tutte é dò. La fénne, denghjé lu taùte, i venìve màje dò lò pàje scappà.

Se l'enfànne i-avìve pa resevì lu battésème, gli-éve destenà u Limbe; pessù, cumme i venìve màje u munne, se pregnìve un pu' d'éje é se descìve: "Padre, Figlje é Spìrete Sante, gi ge te battìjàje".

É tén passà, 'na muórre ó sevànte lòs 'nfanne che i murevànte pe maladdì, pe mancànze de pulezzì ó pe la mancànze de mengìje.

La delàue gli-éve trì róse pe tutte lò crestiàne du paìje, ma ancóre de méje pe la pòra mare che i vijìve lu fiàue mòre; ó sevànte tuttuàje trì pùe lò pàje terjà é le lucche: "Còre de mamme! Curille minne! Còre de sciòssce! Chi l'ava dirre a mi!".

Tutte su che ó servìve pe lu funerà de un viàje ó de un malàdde i venìve preparà da 'na muórre de ténne appremmìje, ma decchìrre ó murìve 'n'enfàne, tutte ciuóse s'ava preparà can mé prèste se putìve.

Lu peccerille gli-éve vestì tutte biànche ó da angiòlette; le scàrepe biànge, avóje ise, i sevànte accettà a lu neózje; s'allàve ce la sarte, che i fatijàve sénze de se fermà pe preparà lu vestetièlle pettócche lu mòre i-ava étre vestì lu mé prèste pussìbbele.

Avóje lu tautièlle biànche i venìve féje denghjé pu' de ténne. Lu falegnàme, a cartìje, i tenìve tuttuàje de le tàule biànge de abbéte, che i 'nchiuuàve é i crevìve de 'na ròbba biànge recammà chiammà taffetà.

La sarte i-ava pa fa sule lu vestetièlle, ma avóje la ròbbe pe crevìje lu taùte, sule se lu falegnàme i tenìve pa 'na meglìje che i savìve fatijà a màchene é cutre.

U derrìje, cumme a-éve fatijà lu vestetièlle, accussì a-éve lu tautièlle. Denghjé lu taùte, lò fameliàre i mettevànte dàue, gjà é sammènnele.

Lu peccerille i venìve purtà a la ghise da lò gióne é pe la vi se menevànte le sammènnele a munzéje pettócche sèlle a-éve gljó un funerà, ma a-éve avóje un matremmónje é, pessù, un giuóre de féte.

Avóje pe lò gióne, lu taùte gli-éve biànche é denghjé le manne ó venìve màje 'na rame de saulìve. Le figlje, che se sevànte pa ancóre marjà, i venevànte vestì de biànche cumme 'na zite dò le scàrepe biànge ó pe 'ndutte sénze.

LU CAMPESÀNTE

É tén passà, lò mòre i venevànte 'ndarrà dessò la ghise de lu Priattórje. Lò derrìje dò mòre 'ndarrà denghjé sti lòcche ó sunte sta dòn Pasquàle é dòn Peppìne Gallucci, dò prèute tijà da lò breànte.

Decchìrre i fitte recustruì é cangjà da ghise de 'na vaje, a canòneche de jòre ó venerùnte truuà lò schéletre de lò priàue é de lò prèute màje denghjé la fóse 'nghiòcche 'na sègge dò lò bra 'ngrucjà é un cóue ancóre lò paramménne de ghise.

Dò la làje de "Saint Cloud" du 1806, féje da Napulíone, se cumannàve la custruzziùnne du Campesànte deffuóre lu paìje.

Lu premmìje Campesànte a-étte sta sèlle du Ciatéje che se tróue derrìje la puttéje de Mechéle lu falegnàme, deccàne la cuntràde de San Salvattàue. Lò premmì ténne, a la ghise de lu Priattórje, ó cuntenuerùnte a étre 'ndarrà lò prèute é lò priàue, ménne tutte lòs ate faitàre i venevànte 'ndarrà denghjé lu Campesànte nóue.

Denghjé sti Campesànte ó venerùnte 'ndarrà faitàre mòre de culère ó de pèste. Un pu' pe la pàue che l'àrje deccàne u Campesànte i putisse 'mpestà, un pu' pe nun fa allà lò cajùnne a sfussà lò mòre, tuórne tuórne ó venerùnte 'mbalà de lò mìje che lò riéste se putùnte vedàjere ancóre avì.

Pe le cundezziùnne de pulezzì, pe la luntanànze é pettócche a-éve pa fàcele

putt'ò mòre decchìrre ó juccàve 'na muórre, lu sìnecche d'addùnche, Necòle Petrucce Finelli i fescì fa u 1853 lu Campesànte nóue (**remmìre lu letràtte**)

pe la vi du Pìsscere che i fitte avère da 'na fénna frustiére u 1860. Se premmìje lu prèute durànte lu funerà i descìve a la ghise: "*ubi tumulus, ibi funus*", pettócche la ghise é lu Campesànte i stevànne 'nzènne, dappóje la làje de Napulíone, lu prèute i-abbijàtte a dirre: "*ubi funus, ibi tumulus*". Decchìrre lò piarànne nóte i pasevànne devànne u Campesànte, se fescévànne tuttuàje la cruàje, descìanne: "Bòngiòrne, mòre sante, bòngiòrne a tutte quànne, vusse ve sevà cumme a nusse, nusse n'anna être cumme a vusse". Lò viàje nóte i pasevànne pa sule de giuóre devànne u Campesànte ma, 'na muórre spisse, avóje de néje, decchìrre i turnevànne da deffuóre. Ó 'ngappàve che, geriànne lòs ìje u lòcche du reppuóse sènze tèrmene, i vijissìante de le ampe 'mbezzà andó a-gn-evànne 'ndarrà lò mòre. Lò crestiànne se scandevànne, ma sule pettócche i savevànne pa de se truuà deffrùnne a 'na ampe chiammà 'taliàne "*fuoco fatuo*" pe dirre mé megliàue un fuà che i néje decchìrre ó 'mbezzùnne lò gas caccjà decchìrre ó 'nfràcete lu cuórpe de lu mòre. A Faìte, decchìrre ó murìve un crestiànne, se usàve dirre: "Gli-étte allà dessò lu surbìje de *Mechéle Addèje*". Puó darse che sta manìere de dirre gli-éve nescì da lu cunte che lu Campesànte gli-é sta custruì 'nghiòcche lò terrìnne de Mechéle De Palme, suprannumenà *Addèje*, é che 'nghiòcche stó terrìnne, puó darse, a-gn-asse 'n'àrbele de sòrepe.

LA CAPPÈLLE DE SANTA FLUMÈNE

A-étte 'na cappèlle de 'na famìglja nòbbele che gli-éste deffuóre du Campesànte é setuà pe la vi de Santa Flumène (**remmìre lu letràtte**).

Piètre Gallucci, gjà cunfessàue de la reggina Èlene é maéstre de lu ràje Umbèrte I, i-avítte l'unàue, 'na muórre rare, de custruìje, pe ìje é pe lò fameliàre, la tómba de Santa Flumène andó ó repusùnte lò riéste sinne é sellóue de lò parénne sinne.

Ìje stésse i mettítte de le làje denghjé u testamménne, vàlede ancóre avì, pe putàjere usà la tómba: pe premiéra ciuóse s'a étre un Gallucci; le meglìje de lò Gallucci i putùnte étre 'ndarrà denghjé la cappélline ma lò marì de le Gallucci i sunte tenì deffuóre.

Cache sèrve, che addùnche i fatijàve pe la famìglja Gallucci, i-avítte l'unàue de étre 'ndarrà denghjé sti lòcche, ma i putìve pa avàjere la làpede.

Denghjé la cappèlle, óltre a su, ó sunte stejà de lòs óue de Santa Flumène, venerà a Avellinne.

Denghiénne gli-étte rettùnne pe sestemà mé megliaue le làpede; denghiénne a-gn-atte 'na fóse andó a-gn-ante quàse tutte lò Gallucci mòre. 'Nghiòcche u purtùnne a-gn-ave lu stémme de piére de la famìglja Gallucci; stémme che da cache anne gli-é sta óramàje arrubbà. 'Nghiòcche lu stémme a-gn-ave la feìrre de 'n'alle che i ciappiàve 'na sarpénne.

Denghié tutte l'Itàlje a-gn-ante sule tràje cappèlle deffuóre de lò Campesànte: vunne gli-éste a Faìte, 'n'ate deccànnne un paìje chiammà taliàne Pesaro é l'ate u nòrd Itàlje.

L'ÓSSÀRJE

Dappóje 'na déca d'anne, lu cuórpe de lu mòre i venìve sfussà é lò riéste i venevànte màje denghjé l'óssàrje (**remmìre lu letràtte**).

I venìve sfussà tuttuàje tra lò màje d'Uttóbbre é de Màrese.
L'óssàrje i fitte custruì decchìrre se fescerùnte le premmière cappèlle privà.

LÒ TAUTÀRE

Ó sevànte quàse tuttuàje falegnàme.

Lu taùte gli-éve féje de bóue é fatijà a manne é màje de ate materjà; ise i sevànte crevère de line ó de 'n'ata ròbba biànge.

Lò tautàre i tenevante tuttuàje catte sinche taùte gjà prònte da 'nchiuuà vaje pe vaje; lò parénne du malàdde i-allevànte a la puttéje é i capevante sélla mé megliàuse pe ise.

Spisse, stó muénne se fescévante pa scrùpele de mannà le meglìje a ciallàue du malàdde pe vénne la "ròbba" làue; stéje, pe vénne lu taùte é uadagnìje sòlde, spisse i-arrevvante a sciareìje tra de ise é, pe 'ndutte, a le manne. Fénne, cumme *Zjà Nardìne la Róssce*, *Ceciarèlla*, *Marija Lucija*, i-allevànte a ciallàue du malàdde descianne: "M'é venì a fa 'na vìsete! Se dappóje v'avìje abbusènne, fescì savàjere!".

U derrìje, lò fameliàre i-allevànte andó se sparagnàve mé 'na muórre.

Se la famìglje du mòre gli-éve 'na muórre purèlle da se putàjere pa permétte d'accettà un taùte, se fescìve de 'n'ata manière.

Da la uàje de 'na fénne: "De rempètte a *Zjà Pellécchje*, a la ghise de lu Priattórje, a-gn-ave 'na purtecciòle. L'ùneche a tenìje le chjà a-éve lu priàue *Zi Pròspere de Ceccóne*. La pòrete i purtave a 'na ciàmbe andó a-éve sta màje lu taùte de la "Madònne" é sélle de lu "Priattórje"; vunne, a un cartìje é l'ate, a si ate.

Decchìrre ó murìve un muénne trì 'na muórre purièlle, lu cuórpe sinne se mettìve denghjé vunne de lò dò taùte é se purtave a lu Campesànte. Icchì, ó lu cumùne ó la famìglje i fescévante 'nchiuuà catte tàule andó ó venìve màje lu mòre pe tuttuàje". Pratecamménne, lu taùte i venìve pràje 'mprièste da le famìglje pe putàjere purtà lu mòre da ciallàue a andó i-ava étre 'ndarrà.

Lò derrìje tautàre che i fescerùnte lu taùte a manne ó sunte sta *Pézzéchine*, *Lu Beccaràje*, *Maste Artùre*, *Zi Necòle de Marija Lucija* é *Zi Pròspere de Ceciarèlla*.

Lìje su che ó vinte apprèje

¹ La *bedìne* gli-ève pa féje sule pe decchìrre ó murìve un crestiàne, ma avóje pe decchìrre i nescìve pe alluntanà lò mà che i putevàn te cére 'nghiócche a lu peccerille. Denghjé la sacchettèlle, u cuntràrje de la *bedìne* féje pe lò mòre, ó venevàn te màje tràjes àcene de bjà, tràje petròccle é 'na feìrre de un Sante. Sétte i venìve féje benedìje é se mettìve deccànne a le 'nfanne. 'Na muórre spisse la *bedìne* gli-ève féje da la '*divìna mòrte*.

² La paróle "funerà" pe la ghise de Róme ó segnìfeche:

1. "levar cadaver". Accumpagnìje lu mòre da ciallàue a la ghise (deducere in ecclesiam).
2. "exequias persolvere". La mèsse
3. "comitare cadaver". Accumpagnìje lu mòre andó i-a étre 'ntarrà.

³ Affìje da lò ténne antìche, la culàue de lò paramménne gli-ève nàje ma dappóje le làje scri da lu "Concilio Vaticano II", la culàue i putìve cangìje da pupulazziùnne a pupulazziùnne, ma i-ava étre pe fòrze uguàle pe tutte lò tipe de crestiàne; persù 'na muórre spisse ó venìve usà la culàua viòle.

⁴ 'Ntarrà lu mòre a-étte 'n'usànze 'na muórre antìche che i servìve seìje pe nun fa venìje le maladdì é seìje pettócche lu descìve la ghise.

⁵ Mesìrre de lungézze 'na muórre viéglje de quàse 25 cm. I vate da la puènne de lu detùnne a sèlle de lu detìlle, tenànne la manna avère é lò dàje allungjà.

⁶ La céste i venìve féje avóje decchìrre se battejàve tra la cummàre é lò genettàue de lu battejà.

A TÓCCHÈ I CRÀJE LU FAITÀRE

Cunte é stórje curiàue i marcùnte lu savàjere de Faite, cumme de tutte lò paije de lu munne.

La paróle "superstizione" i dirre tutte le credénze che pe la sciénze i sunte pa luàje é che i cambùnte pe 'na muórre de ténne tra lò crestiàne mé pu' acculturà de la sucietà. 'Na muórre spisse, le credénze é lò cunte pa luàje i nesciùnte pa da lò crestiàne, ma ó sunte riéste de sciénze de 'na vaje. Stéje i marcùnte ciàche facce de la vite de lu muénne, ma i pregnùnte mé valóre pe lu crestiàne denghjé lò mumènte de pericùle ó trì bri cumme la mòre.

Nusse Faitàre ne crijùnte a tante ciuóse accuntà da lò viàje nóte; ciuóse che lò lìvere i descìunte pa. 'Na muórre de cuntariéle s'accuntùnte 'nghiòcche la mòre é 'nghiòcche les arme; de le stórje se stijùnte de generazziùnte a generazziùnte.

Pe cumme i cràje la ghise, la mòre a-étte decchirre l'arme i làisce lu cuórpe pe arrevà a Debbenàje; lu cuórpe, 'nvéce, i-addevénte pàuse. L'arme i vate u Paravìje ó a l'enfère é su ó deppénde da lu cumpurtamménne de lu crestiàne durànte la vite.

Pe cumme i sate lu crestiàne, les arme i putùnte fa lu binne é lu mà; pe sti mutive, ise i-anta étre alluntanà da la sucietà, 'ndarrànte lò "cuórpe" accusì che i putessiànte allà a lu munne d'andó se tòrne chjù. Denghjé sti lòcche, manche un vevénne i puótte jentrà ma, u cuntràrje, lò spìrete i tenùnte tuttuàje un passàgge avère tra lu munne làue é lu nóte.

Lò spìrete decchirre i turnùnte 'nghiòcche u terrinne se fante vedàjere da lò crestiàne dessò la fuórme che i-ulùnte.

S'anta pa 'ngerìje de manche 'na maniére ma s'anta tenìje tuttuàje presénne pettócche ó sunte le uàrdje de la case é de la famìglje.

Les arme de lu Priattórje ó addevèntùnte farfàlle biànge che i vulùnte scappà denghjé u siére é i putùnte vedàjere ciàche ciuóse é ajutà lò crestiàne che i stunte denghjé lò uàje.

Tutte les arme bunne, de néje, i geriùnte pe le case pe putàjere denà 'n'ajùte a lò cumpagnùnte é a lò parénne làue. U cuntràrje, les arme de lò crestiàne mòre dò viulénze i turnùnte ciàche néje 'nghiòcche lu lòcche de la desgràsje pe fa penetténze.

Pe nun 'ncuntrà spìrete és arme, lu mattìne, premmìje de satre, lò viàje nóte se fescevànte la cruàje é i descevànte: "Gi me féje la cruàje, Madònna mjà, famme a pa 'ncuntrà lu demmuàjene. Ti demmuàjene, va a cuntà le stàjele". Lò piarànte i 'nzegnevànte a lò nìje che decchirre se truuvànte devànte a un spìrete, i-avànte dirre: "Pe lu nunne de Dìje, dirreme chi t'éje!", accusì l'arme, che se putìve pa 'nfitere, i fescìve vedàjere chi a-éve.

Tante cuntariéle i putevànte rechiammà lu reccuórde de lò mòre.

Se la cattàjene du ciammìnne se smuìve ó ulìve dirre che le còcce de lò mòre se stevànte smuànne descìànte che ó ava capettà cache desgràsje.

Le mulliche de panne ó sevànte les arme de lò mòre; pessù decchirre i cesevànte 'ntère se ciappievànte pa é manche se gettevànte, ma se pregnevànte, se pulzevànte é se mengevànte (puó darse che lò viàje nóte i pregnevànte le mulliche da 'ntère pe nun gettà rénne pettócche s'éve 'na muórre puriélle).

La néje, lu fuà s'ammantàve dò la sindre pettócche illé ó repusevànte lò mòre.

Pessù, la fénne, decchirre tutte quante i sevante allà a se checìje, dò la palétte i fescìve lu 'nzegnà de la cruàje 'nghiòcche la brase é i descìve: "Gi ge te reppàre! Gi ge te 'ncaténe! Scanze la case da lu vecenà!".

'Na muórre spisse, lu faitàre i cappìve premmìje du ténne se ó ava murìje vunne de lò paisàne sinne da lò 'nzegnà ó da su che ó succedìve attuórne a ije:

- lu ciànte de la cuccuàje;

- la gelinne che i fescìve lu alle;

- tràje ciannàjele 'mbezzà;

- lu cinne che i-arrammàve cumme un làue, pettócche i vijìve les arme de lò mòre che i-allevànte a truuà lu malàdde;

- la presénze de trése crestiàne a la buffè; pessù, decchirre ó 'ngappàve accusì, se mettìve un cartellè de méje;

- un funerà che i 'ncuntràve pe la vi un matremmónje;

- lu tuózzele du mòbbele: 'na remmàue fé da un tarle peccerille chiammà «oriolino», che, pe chiammà la fummèlla sjà i sbattìve la tète deccàne u mòbbele fesciàne sta sòrte de remmàue.

Avóje lò suàjeme i putevante fa cappìje premmìje du ténne se ó ava succède cache ciuóse de bri: suammà de père 'na déne ó ulìve dirre la mòre de vunne de la famìglje; suammà 'na fénne vestì da zite a-éve un bri 'nzegnà pe la famìglje de la zite; se se suammàve la mòre de un crestiàne vevénne, a sètte s'allungìave la vite; u derrìje, se se piaràve pe tutte lu giuóre lu parénne mòre, sètte i sare allà 'nsuàjeme a lu fameliàre pe addumannà de la cunghìje pettócche lu piàure sinne lu fescìve pa durmìje.

De lò cuntarièlle se accuntevante avóje attuórne a le derrières àure de vite de lu crestiàne. Se penzàve che lu mòre, pu' des àure premmìje de murìje, i vijìsse les arme du Priattórje devàne a lu lije sinne; stéje lu fescevante cappìje che la vita sjà gli-éve quàse cunghjì.

Lu malàdde che i fescìve cére 'na làcreme, i sare allà ceccà u Paravìje se sètte i fisse sta asci; chi i patescìve de mà de tète, se se fisse bagnà lu frunne dò sta làcreme i-are chjù suffrì.

Se vunne i fisse allà ce lu malàdde a dirre lu Créde, la né dappóje i-are resevi la visete de un parénne mòre.

S'accuntàve, avóje, che decchirre un crestiàne malvège i stave pe murìje, denghjé la stéssa ciàmbe ó ava pa sta mancúnne pettócche la malvagetà de lu mòre i sare jentrà denghjé les arme de lò crestiàne presénne.

Pe cumme i dirre la tradezziúnna faitàre, la mòre de un crestiàne dò lòs ije 'ntravère ó ulìve dirre la mòre de 'n'ate é dò crestiàne, fesciàne lu treppiède.

Se a lu crestiàne cumme a tutte lòs ate ó 'ngappàve la furtùne, se accusì se puótte chiammà, de 'ncuntrà ó suammà les arme dé mòre, a-gn-ave un crestiàne che le vijìve é le sentìve spisse é... ulentìje: la 'divina mòrte.

A-éve 'na fénne 'na muórre sagge che i-avìve la capacetá de sentìje é de parlà dò lò mòre.

Da la uàje de 'na fénne:

"Decchirre te fescìve cache ciuóse de mà, lu mòre i-allàve 'nsuàjeme a la 'divina mòrte. Sta fénne i-allàve a ciavù é i-accuntàve su che lò mòre l'avante dì. La 'divina mòrte che ge quanescìve gi, se chiammàve Flumène é i-appartenìve a lò Buccàsse.

Tante ténne fa, a Faìte, ó vevìve 'na famìglje chiammà Attelàcchje. Lu mari i

purtàve lò trainne. A la famìglje ó sevànte mòre sa figlje é sun cintre. 'Na néje, lu muénne, vèrse miécennéje, i turnàve a ciallàue pe la vi du Pìsscere.

A-gn-ave la linna piàjene é arrevà devànte u cancièlle du Campesànte i vijitte dò crestiànte: un muénne é 'na fénne, vunne deccànte a l'ate é 'mpu' 'ndaràsse dòs 'nfanne.

A selló ténne lò 'nammuràte se 'ncuntrevànte derrìje le case viéglje. Munne é sta é munne a-étte. Lu muénne che i stave 'ncumpagnì de sa meglìje, i descìtte:

– Ma vàje che schife de crestiànte! I sunte venì própète devànte u Campesànte a fa lò 'nammuràte, própète icchì i-avànta venìje! Ma gi ge ara descénne dò lu scrijà, ge s'ara denà tante de sellé scrijatà da lò fa fìtere! Lu trainìje, che i tenìve 'na carantàjena d'anne é i stave turnànte da deffuóre, se veriàtte 'nfacce a sa meglìje é i descìtte:

– Gi ge a fermà lò biünne, ge s'a fa 'na menàte de scrijatà, s'ante arecurdà a vite lu lòcche andó i sunte venì a fa lò 'nammuràte! I putevànte allà avóje derrìje cache custére!

Addünche sa meglìje i descìtte:

– Cunghillà, ti t'é un muénne che i vate geriànte de néje é te uó 'ngementà lò crestiànte che i fante lò cunte làue! Làjescelò père! Pénze a lò cunte tinne!

Addünche lu muénne i descìtte:

– U pòste de dirre la Rèchiamatérne, devànte u Campesànte, g'é avóje astemmà pe cuórpe de selló dò!

É s'i-allerünte. La néje, sun pàje du muénne che gli-éve mòre se presentàtte 'nsuàjeme a la 'divìna mòrte descìante:

– Ti t'a dirre a mun fiàue che anepassà devànte u Campesànte a-gn-evànte sa figlje é sun cintre, che i fescévànte penetténze dessò lòs ìje de dòs Àngele!

Lu giuóre apprèje la 'divìna mòrte i-allàtte a truuà lu muénne. I tuzzelàtte, i pecchiàtte pérmésse, le venìtte devànte sa meglìje é le descìtte:

– Chiàme a tu mari, ge l'a parlà.

Dappóje un pu', ó saglì su mari é la fénne i-addumannàtte:

– Tócche t'a féje anepassà? Chi t'a vijàue devànte u Campesànte?

– Ah! 'Na cùcchje de schife i fescìve lò cunte làue devànte u Campesànte!

– Pessù m'é venì, sellóue ó sevànte ta figlje é tun cintre, i stevànte fesciànte penetténze dessò lòs ìje de dòs Àngele é ti te s'a scungjà.

Sti cunte i resàle a l'abbijàte du '900".

Avóje 'n'ata fénne i-atte accuntà tócche i fescìve la 'divìna mòrte. Accussì i parlàtte:

"La 'divìna mòrte che m'areccòrde se chiammàve Flumène é gli-éve de Rusìte. 'Na muórre ó sunte lò cunte attuórne a sta feìrre. Stàtteme a sentìje. 'Na vàje la 'divìna mòrte i-allàtte ce 'na fénne é i descìtte:

– L'arme de tu mari i-atte abusènne de 'na mèsse. Vàje de fa cumme i uótte. La pòra fénne i fescìtte su che su mari i-ulìve. Decchìrre i-allàtte a paìje la mèsse u prèute, ó avànterünte catte sòlde che, 'na vàje saglì da la ghise, i denàtte a un père 'lemusenànte. Lu giuóre apprèje, la 'divìna mòrte i 'ncuntràtte la fénne é le descìtte:

– La mèsse gli-étte valì ma ancóre de méje lò sòlde denà pe 'lemmósene.

– Cumme ó puótte étre! Mancünne m'atte vijàue!

– Tu mari i-atte dì su!

Jòre ge t'accùnte 'n'ate cunte.

Pe premiéra ciuóse s'a dirre che lu fiàue de la 'divìna mòrte i creìve pa a le capacità de sa mare é se sentìve currìve decchìrre la chamevante 'divìna mòrte.

Sti giòne, 'na vaje, se truuàve a Nióle, dò lò fameliàre sinne pettócche s'ava pesà. Sa nònne lu descìtte:

– Nìje minne, demmamattinne s'a pesà. Jàne a pa tarde! Jàne préste pettócche t'a ajutà lò genettàue tinne.

Lu giòne se areteriàtte u pagliàre sinne. Addùnche, decchìrre se stave deffuóre se usevante lò pagliàre. I fescìtte lu premmì suónne é decchìrre s'aruugliàtte i penzàtte che i-ave fé tarde. I remerjà pa le stàjele, ùneche puènne de referemménne, é s'abbijàtte. Arrevà a Còsta Campanàre, i-abbijàtte a sentìje 'na muórre de remmàue é i-abbijàtte a avàjere pàue ma i-ava passà a fòrze. Tremuliènne é scandà, i cuntenuàtte a cemenà. Decchìrre i-arrevàtte a Nióle, da lò genettàue sinne, sa mare i descìtte:

– Madònna mjà! A ché àure t'é venì? A-étte l'une! Marì minne, tun fiàue i-atte avì 'na muórre de pàue!

Su marì i descìtte:

– É pettócche?

– Te sa pa? Illé, un ciúcce i tijàtte 'na fegliettèlle é sètte, ciàche néje, i vate a fa penetténze!

'N'ata vaje ó succeditte u Pian de la Màjese.

Uu giòne arrevà devàne u Campesànte, i vijìtte 'nghjé la cunètta un muénne dò u cóue un bardegliùnne.

Lu giòne i quanescìve un pu' lu munne é i purtàve tuttuàje apprèje lu spite. A selló ténne, s'ausàve purtà lu spite scunnì denghjé la cauzètta pe decchìrre se stave 'mperìcule.

Lu giòne, che i stave 'nghiòcche u ciúcce, vijàne lu muénne i descìtte:

– Ué, tócce te fa ti icchì?

Ìje i cemenàve é lu strange i cemenàve derrìje.

– Me te uó respùnne! Chi t'éje?

Ìje i cemenàve é l'ate derrìje. Lu giòne i penzàtte:

– Jòre ge descénne é ge lu 'nzagne!

Ma sùbbete i-allàtte penzànne:

– Megliàue che mi véje!

Accussì i fescìtte.

Arrevà u Pian de la Màjese, sa mare lu rechiammàtte descìanne:

– Ègrègje giòne! 'N'ata vaje t'a pa denà 'ngemènte a lò crestiàne che te tróue pe la vi, de néje t'a pa sta a sentìje a mancùnne. Pettócche sèlle i stave fesciàne penetténze cemenàne cunètta cunètta. T'a pa cumpurtà accussì!

Da addùnche, lu giòne, chi i truuàve i truuàve, i denàve pa diénze a mancùnne. I tenìve chjù manche lu curàgge de gerìje de néje. Pessù, se disce che "chi i vate cemenàne de néje s'accète la mòre". Pessù de néje se ciammìnne pa!

A-gn-evànte avóje fénne che se fescevante chiammà "'divìna mòrte"; ise i descevante de sentìje les arme de si ate munne, sénze che su ó fisse luàje. Ste fénne, scustemmà é fàuse, i campevante 'nghiòcche le spalle de lò pòre crestiàne. Cacùnne de stéje i-allàve a pecchjà a lò crestiàne dò lu cuóre

piénne de delàue: "L'arme de tun fiàue i chiàme, i uótte su, dénemmellù accussì ge lu puóglje purtà!", "Gi g'é suammà tun fiàue, damme su che i-atte pecchjà!".

Le pòre fénne, 'mpaurì che lò mòre làue i truussiànte pa pace, i denevante tutte su che i putevante.

Cacúnne de ste 'divìne, mé tagljà, se fescìve denà lò sòlde pe fa dirre a Castefrànche ó a cache paije prillé deccàne, la mèsse pe lò breànte tijà, che les arme i gerievante attuórne a lò mìje du Priattórje. Ma lò sòlde u pòste de allà a la ghise, i-allevante a cunghìje denghjé le saccòcce de ste fénne sénze scrùpele.

É tén passà, ma ancóre avì, s'accuntàve che de lò crestiàne i-avante assestì a la mèsse de lò mòre.

Da la uàje de 'na viéglje:

"Zjà 'Ntunìne de Pérzéchìne, 'na néje, spaputtà denghjé u suónne é sentì le campàne, s'auzàtte pe allà a sentìje la mèsse.

Vestì, i saglì de ciallàue é i-allàtte a la ghise. Jentrà, i quanescìtte a mancúnne, sule lu cumpàre sinne se fescìtte devàne é lu descìtte:

– Sétte a-étte pa la méssa vóte! Allasegnénne!

Jìglje, rennànese cunte che a-gn-ave cache ciuóse de curiàue é che lu cumpàre sinne gli-éve mòre da cache ane, s'i-allàtte.

Cumme i saglì da la ghise, lu purtúnne se barràtte a le spalle sìje. Addùnche, vijàne le stàjele u siére, se rennì cunte che a-éve pa àure de mèsse, de carrére i turnàtte a ciallàue dò 'na muórre de pàue é descìanne:

– Madònne!! M'é truuà a la mèsse dé mòre!

Bèh! Ó sevante ténne, andó se cemenàve de giuóre é de néje é se vijivante 'na muórre de ciuóse curiúse!".

CUNTE... CURIÀUE

Da la uàje de 'na fénne:

"Tante vàje, lò cunte che t'accuntunte te cràje che i sunte pa luàje, ma se te lò vàje dò lòs ìje tinne a-étte tutte 'n'ata stórje.

'Na néje, gi, mu mari é mammóue ne stevànne deffuóre.

Mammóue i-avìve 'na delàua férme a la dénne é se la ulìve fa terìje. Ma gi ge avìve pa lu curàgge. Pe tràje giuóre mammóue se lamentàtte é i mengjà pa rénne.

Passà tràje giuóre, me fescì fòrze, ma cumme ge mettì lu ràjefe attuórne a la dénne, mammóue i-abbijàtte a barrà lòs ìje pe la delàua trì róse. Ge penzà:

– Speriàne che i muóre pa!

Mammóue, cumme se repregnìtte da la delàue, i descìtte:

– 'Nghjé u pagliàre a-gn-atte 'na fenéte, illé, a-gn-atte 'na buttìglje de cite!

Dappóje i remeriàtte a mu mari é i descìtte:

– Uaglió, tìremela ti! Mètteme la cheglìje du megliàzze 'mbucce accussì ge te mùzzeche pa lò dàje!

Cumme i-allàtte pe la terìje la dénne mammóue i scunecchiàtte 'ntère. Sénze père ténne, ne metterúnne un pu' de cite 'nghiòcche la ferìte é chiàne chiàne la delàue s'accalmàtte. Mammóue se repregnìtte é, lamentànese, s'abbijàtte pe lu trattàue che i purtàve u pagliàre sinne.

Passà un pu' de ténne, gi é mu mari n'allerùnne a la truuà; ne descitte:

– Steije la déna mjà denghjé 'na buttìglja pecceréle!

Dappóje cache anne mammóue i muritte. Gi m'éve 'na muórre gióne, ge avive vinte anne é ge tenive pa pàue de réne. Un giuóre me truuàve deffuóre dò lò dò fiàue minne. A-éve desceni la schiérte é ge purtà lòs 'nfanne a checìje. Dò nusse, deffuóre, a-gn-ave 'na atte che i tenive l'abbetùdene de allà a se mette denghjé u lije deccàne lò peccerille ó de sta dò nusse deccàne u cemminne.

Me stave sbrugliànne le derriére facènne decchìrre ge sentì deccàne u fuà un lammiénne. Ge descì:

– Sta atte i-atte mengjà cache ciuósa scungjà é jóre se sinte pabbùnne.

Dò la leccérne, ge passà pe deccàne u lije é ge truuà la atte che i durmìve a sètte mataràzze é ge penzà:

– Se la atte gli-éste icchì, deccàne u cemminne chi a-gn-atte? Sti lammiénne ó paràje sèlle de mammóue decchìrre l'avùnne terjà la déne! Ge uóglie allà a vedàjere!

Arrevà deccàne u cemminne, ge vijì l'arme de mammóue che se lamentàve; cumme me vijitte, s'auzàtte é, lamentànnesse, i saglìtte illé devàne é s'abbijàtte pe lu trattàue.

Gi ge allà apprèje pe un bé piézze de vi ma dappóje ge penzà de turnà derrìje pettócche lòs 'nfanne i sevànte arumagnì da sule.

Lu mattinne apprèje ge allà illé andó ge avive scunnì la déne denghjé la buttìglje, ma ge truuà réne. Ge cràje própète che sélla néje mammóue gli-éve venì a se prénne la déne".

Da la uàje de 'na fénne:

"Me tinne a ménne de 'na fénne de nunne Marije che i-appartenìve a lò Scaniòtte.

I-avive 'na seràue mé pecceréle é sa mare i fescìve lò servìje ce lò carbunìje. Marija pe se uadagnìje lu panne i-allàve a ajutà un pòre viàje che i tenive la case 'nghiócche la Riàle. Sti viàje i tenive chjù a manche un parénne; persù decchìrre i muritte, chi lu lavàtte é lu vestìtte ó fitte Marije 'nzènne a sa seràue 'Ncètte. Gi m'éve 'na fegliettèlle é ge allà dò le cumpagnésse mìje a speìje é a dirre la Rèchiamatèrne.

Tutte lò crestiànne i stevànte assettà a preìje é Marija é sa seràue i stevànte mettànne denghjé lu taùte le ròbbe che lu mòre i-ave usà denghjé la vita sjà. Sule 'na ciuóse ó arumagnìve deffuóre: 'na 'nzèrta d'aglìje. Le dì seràue, dò la uàja base pe nun se fa sentìje, i descevànte:

– Tóccche n'anna fa dò sta 'nzèrte?

– 'Ncè!! Fesciànne cumme ge dirre gi... Ma lò crestiànne i-anta pa cappìje réne! Fatte denà diénze alluccànne, accusì gi ge puóglje fa!

'Ncètta sùbbete i-alluccàtte:

– Madònne!! Ajutàmme! Me sinte pabbùnne! Madònne!

Sùbbete lò crestiànne i curreùnne deccàne a 'Ncètta, denàne le spalle a Marije. 'Nghjé u fratténne, Marija i pregnìtte la 'nzèrte pe la mette u miéce a le quàjesce du pòre viàje. Ma 'na muórre des àure ó sevànte passà da la mòre é pessù a-éve 'na paróle averìje le quàjesce du mòre. La pòra fénne i seppuntàtte lò pìje pe 'ntère, se mettìtte la 'nzèrte 'mbucce pe fa fòrze dò tutte é dì le manne é i-abbijàtte l'ópre.

Dappóje un pu' de ténne, 'Ncètta i penzàtte che sa seràue i-avisse féje, accusi s'auzàtte de bòtte é i descitte:

– M'éste bunne! Ve putìje turnà a piarà é a preìje!

Lò crestiàne se gerierùnte é... i vijirùnte... la fénne 'nghiòcche u mòre che s'addannàve pe averìje le quàjesce. La fénne, sentànnese lòs ìje u cóue, se 'mbuntàtte, se luuàtte la 'nzèrte da 'mbucce é, cumme se rénne ó fisse sta, i descitte:

– Tenìje a pa penzìje! Ìje i sinte pa la dóre ma lò ra, che dessò u terrinne du Campesànte i vante mengiàne le céje dé mòre, dò sta dóre s'azzeccùnte pa! Arrecurdàseve pe lò vóte!

Accussi lò crestiàne i penzerùnte pa che le dì seràue, che i savevànne pa tócce fa de la 'nzèrte, l'avànne denà a lu patrunne".

Lu beccamòrte de addùnche, Meliùcce D'Ercole, i-abburlàve tuttuàje é i fescìve tuttuàje buórle a lò crestiàne de lu paije.

S'accùnte che Zjà 'Ntunìne, un giuóre, gli-éve allà a lavà lò dra a un uallùnne deccàne u Campesànte.

A-gn-ave la jòcche, ma a-éve 'na bèlla giurnà dò lu seruàje.

Meliùcce i vijitte passà la fénne, la seguì pe un bé piézze é se scunnitte derrije 'na ròcchje. I fescitte un mattuóffele de jòcche é lu menàtte a le spalle de la fénne. Sétte se verjà a dràje, dappóje a mancìnne, ma i vijitte pa a mancùnne é i turnàtte a lavà.

Meliùcce, nun cunténne, i cuntunuàtte a menà mattuóffele de jòcche accusi la fénne, scandà, i-alluccàtte:

– Ós arme de lu Priattórje! Tócce ve ulìje da mi?

Desciàne accusi, i recheglìtte lò dra é s'i 'nfescitte.

Meliùcce i turnàtte u Campesànte a sbruglìje de le facènne. 'Na vàje cunghjì, i penzàtte de allà a truuà la pòra fénne. I tuzzelàtte a la pòrete, i-addumannàtte pérmésse é i jentràtte. La fénne i descitte:

– Me t'a dirre 'na ciuóse! T'anne màje vijàue cache ciuóse de curiàue u Campesànte?

– Sule chi gli-é dégne i vàje! Gi m'é pa.

La fénne i fescì 'nzegnà de auardà, s'auzàtte é dappóje un pu' i turnàtte dò 'na piésce de case. La denàtte é i descitte:

– Avì les arme de lu Priattórje m'ante denà un 'nzegnà é se ó fisse pa sta pe ti me sare pa avvesà! Tè, a-étte un riàle!

Sélle giuóre, ce lu beccamòrte i puterùnte mengìje lu case avì pe "requanescénze".

Meliùcce i-usàve spisse stò 'ngiàrme pe uadagnìje cache ciuóse.

'N'ata vàje, Zjà Vite, che i-appartenìve a lò Masaniélla, i deceditte de allà a la stazziùnne de Savegnàne a vénne lòs anemà sinne pe uadagnìje cache sòlde pe lu matremmónje de sa figlje. S'abbijàtte pe la vi du Pìsscere é devànne u Campesànte i deceditte de dirre 'na prejére:

– Arme de lu Priattórje, ge ve raccumànne de m'ajutà. Ge a vénne a fòrze lòs anemà minne pettócche 'ncase a-gn-ante pa sòlde é ma figlje sa marije.

Meliùcce, che i stave scavànne 'na fóse deccàne u canciélla, i sentitte la prejére, i pregnitte un pinne de terrinne é lu menàtte 'nghiòcche la fénne, sénze de se fa vedàjere:

– Arme de lu Priattórje, v'avìje pa piascìje de su che ge féje?

Accussì descianne, se gettatte a fitere pe la pàue a ciallàue andó se mettite denghjé u lije dò 'na fiévera róse da ciuà.

Passà un paràje de giuóre, lu beccamòrte, pe vedàjere la facce de la fénne é pe uadagnije cache ciuóse da la buórle, i deceditte de allà a la truuà. I fitte purtà da sa figlje deccànne u lije de la malàdde che i descitte:

– Ó Meliùcce! M'éste murànne! Les arme de lu Priattórje m'ante caccjà.

– É pa cumme te pénze! Ti t'é sta capà!

– Meliùcce, gi ge penzàve che a-éve un cunte pa bunne, jòre pe te reingrasije ge te riàle sti bé casecavàlle.

Lu beccamòrte, accussì, i turnàtte a ciallàue dò lu casecavàlle dessò lu bra cunténne de la furbìzje sjà.

La furbìzja róse de lu beccamòrte se vàje avóje denghjé sti cuntariéle.

S'accùnte che 'na vàje 'na fénne i-avive perdì su mari a l'assaccràje. Un pu' de ténne appremmije, i-avànte preparà la sausicchje, 'ndarrannellà dessò la saime; dappóje la desgràsje né la meglije né lò fiàue i-avànte chjù penzà a la sausicchje.

Lu beccamòrte Meliùcce, 'nzènne a de lòs ammiche, i penzàtte de fa 'na buórle. I-allàtte a la case de la fénne é i descitte:

– G'é sentì tuzzelà da la tómba de tu mari! Seije seije i uótte la sausicchje!

La pòra fénne i pregnitte lu buàtte é lu purtatte devànne a la tómba de su mari. Lu giuóre appréje, decchirre i turnàtte a fa vùsete a su mari, i truuàtte né la sausicchje né lu buàtte!

LE MÒRE FÀUSE

'Na muórre de tén fa, ó succedevànte paricchje case de mòre fàuse, su ó 'ngappàve ó pe 'gnurànze ó pettócche se stave pa attiénte mé de tanne.

Lu cunte curiàue i venìve scuprì decchirre 'na vàje sfussà lu mòre, sètte i venìve truuà denghjé 'na maniéra diverse de decchirre s'éve 'ndarrà.

Da la uàje de 'na fénne:

'''Na vàje, a Faite, ó abbettàve 'na fénne che i-appartenìve a lò Squagliàte.

A-éve mare de dì figlje é se ulìve 'na muórre de binne dò su mari.

Un giuóre, i-allàtte a la funtane de lu paìje pe jempìje lu cìcene.

A selló ténne, le fénne i-allevànte a sta funtane a fa la pruuìste d'éje é, sèlle giuóre, a-gn-evànte 'na muórre de fénne.

Avóje se ó fescìve 'na muórre de fràje é ó juccàve, la fénne i penzàtte de s'assettà é auardà lu fì sinne. Lu ténne i passàve é la pòra fénne i-auardàtte accussì 'na muórre 'nzìje a decchirre i scunecchjà 'ntère. Le fénne l'ajuterùnte é la purterùnte a ciallàue.

Su mari, le figlje, tutte quànte i penzerùnte che gli-éve mòre pe cache tòcche a l'assaccràje é i-abbijerùnte a preparà lu funerà.

Lu giuóre du funerà, tutte lò crestiàne i piarevànne nun sule pettócche la mòrete a-éve sta 'na bunna fénne, ma pettócche i lesciàve da sule lu mari é dì figlje nun ancóre marjà.

Cunghjì lu funerà, lò crestiàne i-accumpagnerùnte la mòre u Campesànte, andó jòre a-gn-atte l'óssàrje; la purterùnte avà denghjé la fóse é i barrerùnte lu caùte dò 'na lastra róse de piére.

Pu' dappóje che ó fitte màje la lastre, la fénne se repregnitte.

Cumme i vijitte la malaparàte, i-abbijàtte a alluccà ma mancùnne la putìve sentije. Se luuàtte lu sunà, lu sestemàtte accussì da fa un curdàje é se lu mettìte 'ntéte.

I 'nghianàtte la ciéle é i-abbijàtte a bettà la lastra róse de piére. Ma sétte, accussì róse, se smuìtte manche de un centimetre.

La sufferénza sjà i-adderàtte quàse tràje giuóre 'nzìje a decchìrre i murì pa de fanne é de fràje.

Decchìrre lu beccamòrte, dò lòs ates muénne, i-allàte a averìje la fóse, i truuàtte lu cuórpe de la fénne pe la ciéle dò lu curdàje 'ntéte é prònte pe bettà la lastre".

LÒ PRUUÈRBJE DE LA MÒRE

- Pe 'na muórre de ténne la còrde i tire, chi la mòre de lòs ate i uótte
- A la buffè s'arecurdùnte pa lò mòre
- A tutte a-gn-à remmèdje tranne a la mòre
- A la mòre né miédeche né medecine ó valùnte
- Decchirre se barrùnte lòs ije se barrùnte lò cunte
- A lu crestiàne che gli-éste pa é a lu mòre se fa pa tòre
- A la fine pénze spisse, t'avrà la ménna lùcede
- Savìglja mòre i fa pa lu mije
- Àrje de fésche i manne lu muénne a la mòre
- Bijàte sèlle cuórpe che lu dessàne i muóre
- Murìje bunne é pa murìje, ma 'n'ata vite
- Cinne mòre i mùzzeche pa
- Chi i campe bunne, bunne i muóre
- Chi bunne i campe, i muóre pa màje
- Chi i cemminne de néje s'accète la mòre
- Chi de sperànze i cambe, desperà i muóre
- Chi i muóre, i sàglje da lò uàje
- Chi i néje quadrà i puó pa murìje rettùnne
- Chi i néje a-étte megliaue che i muóre
- Chi i pénze de cambà pe tuttuàje, i campe pabbùnne
- Chi i pénze spisse a la mòre, i pénze a la vite de demmàne
- A-gn-ante sule dò muénne pèrfète: vunne gli-é mòre é 'n'ate gli-é màje nescì
- Dò lò mòre ó cumbattùnte sule les arme
- Còntre la mòre ó vale né mije né pòrete
- Da la vite a la mòre lu pà gli-é chiére
- Denà lu mà gli-é mòre
- De lò giòne ó muóre cacùnne, de lò viàje ó cambe mancùnne
- T'a avàjere pàue de lò vije é nu de lò mòre
- Dappóje la mòre ó vinte lu giudìzje
- Dappóje mòre, tutte quànte ne pesciùnne a la stéssa manière
- Eh Mòre! Cumme te lò strascìne vunne a vunne
- Sbàglje du miédeche, uluntà de Debbenàje
- I fante mà lò vije nu lò mòre
- Fa la mòre du ra denghjá u mastriéle
- 'nzìje a la mòre a-gn-à tuttuàje da 'mbarà
- 'nzìje a la mòre se quanàje pa ancóre lu giuóre
- I-atte gettà deffuóre l'arme du cuórpe
- Lò mòre i-averiùnte lòs ije a lò vije
- Lò mòre é selló che si sunte allà prèste se scurdùnte
- Lò mòre i turnùnte pa
- Lò viàje i vante vèrse la mòre é sètte i vate devàne a lò giòne
- Lu lazze a Faite é lu puzze a Castellìcce
A Faite lò crestiàne che se tije vate se 'mpennévante u cuntràrje de Castellìcce andó i preferevante aneà denghjá lò puzze
- Lu taùte i fa cràje la quanescénze
- Lu mà gli-étte pe chi si vate, chi i-arumàgne se reffà

- Lu mòre piarà i tró pa reppuóse
- Lu premmì pà che ce pòrde a la vite, ce pòrde a la mòre
- Lu suónne gli-é parénne a la mòre
- Lu ténne i pase é la mòre i vinte, uàje a chi i-a pa fé lu binne
- La derriéra ciuóse che se fa é sèlle de murije
- Lu derrije mà a-étte lu mé péje de tutte quànte
- La céja pabbùnne manche Criste la uótte
- La ciuósa gista la fate sule la mòre
- La manne de lu mòre a-étte un cinge 'mpriéste
- La mòre i-auàrde devànnne a la pòrete
- La mòre de lò làue a-étte la salvézze de le liévre
- La mòre gli-étte cumme lu mariuóle, te sa màje decchirre i-arrive
- La mòre gli-é de case é se sa pa
- La mòre gli-é de case Sesapà
- La mòre a-étte la derriéra maladdì
- La mòre a-étte la derriéra medecìne
- La mòre a-étte la pòrete de la vita atèrne
- La mòre a-étte un débete de tutte quànte
- La mòre a-étte 'na ciuóse che se puótte pa fa dì vàje
- La mòre i-aràje tutte lò mà
- La mòre i vàje pa 'mbucce a mancùnne
- La mòre i vàje pa lu calendàrje
- La mòre i vàje pa le linne
- La mòre i va pa a chi i spètte, ma andó i 'ntròppeche
- La mòre i pàje lò débete é l'arme lò purghe
- La mòre i fate uguàle a tutte quànte
- La mòre i prénne 'nzije, ricce, puriélle é felabustije
- La mòre i-addrizze le quàjesce a chi le tinte stòre
- La mòre i-arròbbe lò bunne é i-arumàgne lò pabbùnne
- La mòre i vinte decchirre mé pùue s'auàrde
- La mòre, ate i-accùnze, ate i scunge
- La vite i vate truuànnne la mòre
- La vite é la mòre i stunte denghjé le manne de Debbenàje
- Mengiànnne de prèssce se muóre premmìje du ténne
- Mòra tjà, vita mjà
- Mòre gióne, mòre dannà
- Ó muóre sèlle che lu siére i uótte binne
- Denghjé la vita sjà lu muénne i quanàje pa l'arma sjà; dappóje mòre se descòrde de lu cuórpe sinne
- Decchirre s'étte viàje la vite i pàjese é la mòre i scande
- Se 'mbare pa a cambà 'nzije a la mòre
- Se muóre pa ché 'na vàje
- A-gn-à pa tèrmene mé seije de la mòre
- Avì feirre, demmànnne 'ndarrà
- La paróle *feirre* ó uótte dirre "céje é óue"
- Ciàche ciuóse a-étte megliaue de la mòre
- Ciacùnne i tinte denghjé la case un mòre da piarà
- Ciacùnne i piàure lò (mòre) sinne

- Ciacùnne i vate u mulinne dò lu sacche sinne
- Parte a-étte un pu' murìje
- Peccjà pe chi i muóre, chi i-arumàgne i cummàgne lu gjà é la fête
- Pe caccije un mòre ó ulùnte catte crestiàgne, pe caccije un vije ó ulùnte vitte
- Mé megliaue un cinne vije che un liùnne mòre
- Decchìrre gli-é luntàne i mette pa pàue, ma decchìrre s'azzécche i fa venìje le delàue
- Decchìrre la campàne i-atte sunà, se puó pa dirre de nu
- Se te uó étre vestì t'a vestìje ammacàre un mòre
- Se sate andó se néje, se sa pa andó se muóre
- Ó sunte tuttuàje lò megliaue che si vante
- Gli-éste mengiàgne lu pan de bjà
A Faite lu malàdde i mengiàve lu panne féje dò lu bjà, u cuntràrje de lòs ate fameliàre che i mengevànte, 'na muórre spisse, lu panne de biaìndeले ó de qualettà mé scadénne
- Tra la cùnnele é lu taùte ciàche ciuóse a-étte pa seìje
- Tutte i nesciùnte rescìàgne, mancùnne i muóre piaràgne
- Tutte i sunte nescì pe murìje
- Tutte a-étte megliaue de la mòre
- Vunne a la vaje ó tòcce a tutte quànte